

Üç Düalizm Gnostik Mezhepler ile Maniheizm Arasında Gerçekte Bir Bağ Var mıdır?

Savaş Çağman COŞKUN



Son yıllarda kitapçı raflarında, ilkçağ Anadolu'sunda ve ortaçağ Avrupa'sında yayılmış Gnostik-Hıristiyan mezhepleri ya da halen gnosis (marifet) kavramını zemin edinmiş İslam tasavvufu hakkında kaleme alınmış kitaplara, sıklıkla rastladık. Bu çoğu Türk yazarlara ait kitapların hemen hepsinde, gnostik inancı düşünce tarihi içinde konuşlandırırken iki bildik eğilim yinelenmekte. İlk eğilim, ortaklaşmacı yapılanmaları yüzünden tüm Paulusçu, Bogomil, Kathar hareketleri ve hatta Simavna kadısının oğlu Şeyh Bedrettin Mahmut'un on beşinci yüzyılda kurduğu Simavi tarikatını bile toptan *komünist* olarak adlandırma yönünde. İkinci eğilim ise Gnostik-Hıristiyan mezheplerinin tümünü Maniheizm kökenli ilan etmek şeklinde. İlk eğilim genelde aydınlama çağı sonrası değer yargılarıyla geçmişe bakma hatasından kaynaklanıyor. Endüstri sonrası toplumların kavramlarıyla tarihi değerlendirmek, bu tür kavramların oluşmadığı toplumlardan söz ederken yanılmalarla dolu bir söyleme götürüyor araştırmacı yazarları. Bu yazıda ikinci eğilimle ilgilenmek istiyorum. Çünkü bu eğilim Gnostik akımların sınıflandırılmasında gerçekten okuyucuyu yanıltır hale gelen bir kargaşaya neden olmakta. İster vahdet-i vücut görüşünü (birçok Galiye ve tasavvuf tarikatında olduğu gibi), ister evreni açıklarken düalist bir yaklaşım benimsesin (Paulusçu, Bogomil, Kathar, Mandenci evren tasavvurunda olduğu gibi), ister ana inancını düalizmin reddi üzerine yapılandırısın (Yezidilik de olduğu gibi) her Batı inancını bu dinle açıklamak gerçekten, birer birer bu inançları anlama yolunda çıkmaz bir sokağa sokuyor okuyucuyu.

Maniheizm, Mazdekçilik ve Zerdüşçülük düalist dinlerdir. Ama düalizm, bütün bu dinler içinde aynı tanımla karşımıza çıkmaz; ayrıca her inançta bu karşıt evrenler ve unsurlar tasavvuru kendini başka şekillerde tanımlar. Düalizmi basite indirgeyerek üç ana başlıkta toplayabiliriz.

Birinci düalist evren tasavvurunda, dünya *Kötü* ve *İyinin* savaş alanıdır. Tüm evren bu iki karşıtlık üstüne inşa edilmiştir. Bu ilahiyat görüşünün kökenlerinde kötünün açıklanması yatar. Bildiğimiz anlamda kötü, ilk başlarda şeytaniye denk gelen bir anlam taşımaz, kötü de tanrısaldir, hatta kötülüğün (zulmetin) bir Tanrısı vardır ve bu Tanrı tabiatı gereği yıkıcıdır, ölümlle ilişkilidir. İyinin (nurun) Tanrısı ise hayatın kendisini temsil eder, onarıcı, şifa verendir. Bu sayede, karanlık-ışık, ölüm-yaşam, yıkım-onarım karşıtlıkları iki eşit güce atfedilir. Böylelikle, iyinin ve kötünün kaynağı açıklanırken insanın evren içinde duruşu tayin edilmiş olur. Bu yaklaşım, *Ahuralar* (İyi Tanrılar) ve *Devalar* (Kötü Tanrılar) arasındaki savaşı ilk destanlarında bile işleyen Hint-Ari halklarının evren tasavvurundaki görüşüdür. Bu iki karşıt güç odağı arasında fert seçim yapabilen, özgür iradeli olarak tasarlanmıştır, ki bundan dolayı insan kurtulabilir ya da hataya düşebilir. Bahsedilen Hint-Avrupa kaynaklı düalizm, İran'da biçimlenmiş Mazdekçilik, Zuvancılık ve Zerdüşçülük içinde aynen yukarıdaki gibi yer alır.

Ortadoğu ve Yunan-Roma dünyasında karşımıza bambaşka bir düalizm çıkmaktadır. Bu düalizmin köklerini Pythagorasçı-Orpheusçu evren tasavvurunda aramak gereklidir. Helenistik dönemden önce, Suriye ve Mısır'a ulaştığı su götürmez olan Hindistan kaynaklı Sankhya-Yoga uygulamalarını kendine pratik edinen düalist görüş yukarıda adı geçen Pythagorasçı-Orpheusçu gizem dinlerinin yapılanmasında ilk harçtır. Büyük İskender'in İndüs seferinde yanına aldığı feylesofların karşılaştığı çıplak rahipler (büyük olasılık Sankhya görüşlerini benimsemiş Maskarin Gosâla, belki de Mahavira yanlıları olabilir) ve onlarla yapılan *hikmet* sohbetleri hem Yunan, hem Hint kaynaklarında (özellikle Budist metinlerde) aktarılmıştır. Bu tarz düalizm, geçmiş itibarıyla Ari öncesidir ve Hindistan'ın ilk yerlileri, Apollinaire'in Palasthanlılar adını verdiği, taş çağında İran'ın, Ortadoğu'nun (belki Anadolu'nun) ve Hindistan'ın esmer halklarına aittir. Ari öncesi halkların evren tasavvuru anaeriklidir ve merkezinde Yoni'ye (Kadın cinsel organı ya da dişil bir doğa-doğum Tanrısına) tapınma olan, Linga'ya (Erkeklik organı ya da yaratıcı eril bir Ay tanrısına) tapma öncesi bir eğilimini temsil eder. Bu düalizm, dünyayı çözümlenmez bir ikiye bölünüşle açıklar. Tüm evren hayat monatları (*puruşa*) ve cansız maddeyle (*prakriti*) iki alana ayrılmıştır. Madde (prakriti) ölüdür, ama ona sızan karışan hayat monadı (puruşa) yüzünden can bulur ve ölümler doğumlar ile hayat zincirinin (*samsara*) oluşmasına neden olur. Bu tür düalizimde fert birbirine karışan bu iki unsuru ayırmak, sonsuz hayata ulaşmak için içe yönelir, çile çeker, ayrıntılı arınma ayinlerine katılır, belirli yiyeceklerden (örneğin et) kaçınır ve cinsel perhiz uygular. Pythagorasçı-Orpheusçu düalizimde, Hint-Avrupa merkezli

düalizminden farklı olarak üremeye ve cinselliğe olumsuz anlamlar yüklenir ve cemaatin seçkinleri bekar erkeklerdir.

Üçüncü tür düalizm ise aslında kaynağında mutlak monizme yani Tanrının iradesinden başka bir kuvvet aramayan, evren tasavvurunda tek Yaradan'dan başkasını tanımayan görüşe yer veren, fakat zaman içinde kötülüğün kaynağını araştırırken sonradan oluşturulmuş öğretilerle düalizme varan Yahudi-Hıristiyan düalizmidir. Babil sürgününden önce, hatta Filistin'e yerleşilen dönemden de eskilerde İbranilerin çöllerde göçebe yaşayan atalarının dini monizm ile açıklanabilir. Babil sürgünü döneminde gelişen ve Kabala mistisizminin temelini oluşturan Merkava gizemciliği bu düalizmin oluşmasında zemin hazırlar. Çölde göçebe olan dönemde iyinin ve kötünün kaynağı Tanrı (Elohim) idi. Elohim kelimesinin tek olanı anlatması gerekirken kutsal yazıların tümünde, kelime olarak çoğul biçimde (Tanrı kelimesi İbranice El kelimesidir ama Tanrı için Elohim yani Tanrılar kullanımı yaygındır) geçmesi, bazı görüşlere göre de Filistin'e göçten sonra Kenanlıların Tanrının oğulları kavramının dine girmesiyle ikircikli bir hal almıştır. Çöl göçebeliliği zamanında Tanrının yeryüzündeki kötü eli, öbür maskesi, Me'lak Yehova (Yehova'nın meleği) olarak adlandırılmakta, ama ondan ayrı düşünülmemektedir. YHVH telaffuz edilemez dört harfiyle anlatılan bilinmez ve aşkın Tanrının kötücül yanı ayrışmaya başlayarak, zamanla ikizleşmeye yöneldi. *Bene-ha Elohim* yani Tanrının oğulları kavramı, *Sod*, başka bir deyişle Tanrının mahiyeti, göklerin ordusu, Tanrının çevresindeki tüm iyicil varlıklar için kullanılması ve ilahiyatta yer alması Filistin'e yerleşimden sonra oluşmuştu. Böylelikle Tanrı'nın iyicil eli Bene-ha Elohim, kötücül eli ise Me'lak Yehova oldu. Bu iki odağa eşit güçler verilmemişti ilkin. Aynı İslam'da olduğu gibi sonradan İblis kavramına, yani düşmüş meleğe dönüşecek olan Me'lak Yehova, yine de kaynağı olan tanrıdan güçsüzdü ve daima ona yenilmeye mahkumdu. Bu görüş sonradan neredeyse aynen Hıristiyanlığa ve İslam'a aktarılmıştır. Kötüyü, Yehova bilebilmekte, hatta kontrol edebilmekte, kaynağı doğrudan olmasa da güçlü konumda iyiliği sembolize etmektedir. Bu düalizm Ortadoğu'da Yahudi kaynaklı Esenli çileciliği ve Merkava mistisizminde kötülüğün bilinmezliği tanımlanmaya başlamış, Tanrının iradesinin dışına çıkmış kendisine tanınan bir zaman dilimi içinde kötülük yapmasına izin verilen kişileşmiş kötülük yani Şeytan biçimini almıştır.

Gnostik inanç, ikinci ile üçüncü yüzyıllarda, üç ana odakta oluşmuştur; Mısır, Anadolu ve Ortadoğu. Kötülüğün kaynağı meselesini Tanrının içindeki bir kopuştan kaynaklı kabul eden ve inancını yaymaya başlayan ilk gnostik Simun Magus ile Kilise Babaları İrenaeus (185), Hippolytus (230), Epiphanius (375) bu çığ gibi büyüyen heretik mezhepler hakkında birçok karşı yazı kaleme almıştır. Simun Magus'un kurduğu tarikatta özünde tek Tanrı inancı vardır ve güçlü bir Yahudi etkisi taşır. Dünyanın yaratılışı konusunda Platoncu görüşlerin Suriye'de yayılması ve kabul görmesi Valentinus ve Basilides gibi yeni gnostik düşünürlerin çıkmasına neden oldu. İlk gnostik belgelerden

olan ve orijinali Kopt dilinde yazılmış olan Pistis Sophia yani İmanın Bilgeligi kitabı, Gnostik ilahiyatin Hıristiyan karşı saldırıya meydan okur duruma geldiğini göstermektedir. Bu ilk Gnostik görüşler madde tasavvuru, ferdin konumu meselesi ve kötülüğün kaynağını açıklarken, yukarıda bahsettiğimiz ve Hindistan kaynaklı Sankhya-Yoga irfanından etkilenmiş Pythagorasçı-Orpheusçu evren tasavvuru ve monizmde bölünmüş Yahudi dualizminin eşsiz bir karışımı gözlenebilir. Yehova'nın yanılışı olan Dünya, ışık alemini (*Pleroma*) oluşturan iyi ruhlara (Bene-ha Elohim tanımına benzeyen bir kavrama) ve bunların kaynağı mutlak iyi Tanrıya yabancıdır. Ruh içsel bir deneyimle ve gizil bir gerçekle (gnosis) keşfedilmelidir. Bu ilk mezheplerde arınma ayinlerine yer verilmiştir ve bunlar Hıristiyan vaftizinden öte eski Ürdünlü sonradan Mezopotamya'ya sürülen Manden yarı-gnostiklerinde olduğu gibi ruhsal arınmayı, cemaat bağlarını temsil eder. Bu dualizm anti-kozmiktir yani dünyanın hata olduğu, yaratılmaması gerektiğini savunur. Maddeyi kötü kabul eder. Platoncu sonsuz idealar ve sonlu maddesel görüntüler olarak tanımlanan ve İslam sufizmini, Hıristiyan ilahiyatını etkileyen görüş karşımıza karamsar bir bakış açısıyla çıkar.

Maniheizm dinine baktığımızda dinin kurucusu Manes, Mezopotamya'da dünyaya geldi, Babası Pattak, bir Manden Ganzibra'sı yani din büyüğü idi. Çocukluğu gnostik inancın benimsendiği bir ortamda geçti. Ama Manes İran'a yerleşip yeni bir ilahiyat geliştirmeye karar verdiğinde, güçlü bir Hint-Avrupa dualizminin göbeğinde, bu insanlara yabancı bir Tanrı tasavvuru ile başarılı olamazdı. Maniheizm dininde Kötü Tanrı ve İyi Tanrı aynen Zerdüştlükte olduğu gibi ikiz ve eşit bir güce sahiptir. Bu bakımdan Pythagorasçı-Orpheusçu evren tasavvurunun, Yahudi-Hıristiyan dualizminin ve karamsar bir Platonculuğun kavramlar dünyasını ödünç alan Gnostik Mezheplerde eşit ve ikiz tanrısal odaklara rastlanmaz. Valentinus'un gnostik görüşlerine karşı yazılan Kilise Babası Tityanus ya da Markion'a karşı yazılan Teofilos aslında her iki yazarın da *Kitab-ı Mukaddes*'in Latince çevirisi *Vulgata* ve Yunanca çevirisi *Septuagint* bölümlerinde yer alan çeviri açıklarını tıpkı Kilise Babaları gibi kendi yararlarına kullanmış, Üçleme, Meryem'in Bakireliği, İsa'nın insani ve tanrısal tözü gibi Hıristiyanlığın başat meselelerine gnostik evren tasavvurlarının ışığı ya da gölgesi altında yorumda bulunmuştur, yani gnostik görüşün üstüne kafa yorduğu metinler *Tevrat* ve *İncil*'dir, Maniheizmin yedi kutsal kitabından en çok kullanılan olanı *Erjeng* değildir. *Erjeng* tümüyle ayrı bir evren yaratımını anlatır, Yahudi-Hıristiyan mitolojisinden ödünç birkaç kişilik dışında (mesela Nuh peygamber) nerdeyse sırtını tümüyle Zerdüştlüğe dayar.

Maniheizm'de yaratıcı tanrı, bazen Zurvan (Zerdüştlerin zaman tanrısı) ya da Sroşâv olarak anılan ışığın tanrısıydı ve karşısında eşit bir güç olarak Ehrimen (Zerdüştlerde kötülüğün tanrısı) bulunmaktaydı. Gnostik mezheplerde tümüyle bilinmez olan iyicil tanrı ışık alemindeydi ve yeryüzünü yaratan kötücül tanrı ya da düşmüş meleğe (Şeytan) müdahale etmez. Maniheizm'de madde tüm Gnostik tasavvurda olduğu gibi kötünün

bedeninden (örneğin kötüye karşı savaşta cinlerin kemiklerinden yaratılan dağlar) oluşur, ve bunun da Manden yarı-agnostikleri arasında büyüyen Manes'in aktardığı gnostik bir görüş olduğu su götürmezdir. Gnostik cemaatlerin dinin tüm kurallarını uygulayan seçkinler ve din kurallarının bir kısmını dinleyen dinleyiciler olarak bölünmesi, ilkçağ gizem tapkılarında bile rastlanan bir durumdur. Bu gnostik dinlerde herkese açıklanmayan gizil inancın bir gereğidir. Bu yüzden Maniheizm'de benzer bir uygulamanın oluşu, yine Manes'in babasının cemaatinden bazı kuralları yeni dinine aktardığını ortaya çıkarır. Yani toplumsal örgütlenme olarak Maniheizm Gnostik mezhepleri etkilememiş onların ilkçağdaki biçimlerinden (Pythagorasçı-Orpheuşçu gizem tapkılarında, Mandencilikten) etkilenmiştir. Maniheizm seçkin ve karma bir inançtır, sırtını dayadığı Hint-Avrupa düalizmi ve ödünç aldığı Yahudi-Hıristiyan düşüncesinde üremeye olumsuz bir bakış yoktu. Doğu kiliselerinde papazlara evlenme yasası konulmamıştı, bu sonradan manastır hareketinin ve çileciliğin Bizans'ta gelişmesiyle hem evlenen, hem de evlenmeyen din adamlarının oluşmasına zemin oluşturmuştu. Yahudilikte, Zerdüşçülükte ve Mancilikte zaten bekarlık kınanan bir durumdu. Maniheizm'e rahiplerin evlenmemesi uygulaması büyük olasılıkla Budizm ile girmiştir. Çünkü Gothama Sakyamuni de bu din içinde sayılan ışık peygamberlerindedir.

Anadolu'da gelişen ve batıya her geçtiği ülkede ismini değiştirerek varan Pauluşçuluk, yazarlarımızın ilgisini fena halde çeken Bogomillerin ve Albi Heretiklerinin ilksel biçimini oluşturur. Pauluşçuluk gnostik bir mezheptir ve Hıristiyan kökenlidir. Bu inanç oluştuğu coğrafya itibarıyla Manici cemaatlere yakın olmasından dolayı Maniheizm diniyle karıştırılır durur. Bu yüzden Balkanlarda Bogomil, güney Fransa'da Albi Heretikleri ya da Katharosçulara hep yeni-manici yaftası yapıştırılır. Yukarıda saydığımız paralellik dışında Pauluşçuluk ve ondan türeyen cemaatler bu dinden etkiler taşımaz. Pauluşçuluk ismini İsa'nın insanlığını vurgulayan heretik Monarkyanizm öğretisini savunan ve ilk Üniteryan ilahiyat örneklerinden birini veren, M.S. 260 ile 268 arasında Antakya piskoposluğu yapmış Samsatlı bir Ermeni Hıristiyan, Paulos'tan alır. Paulos hayatının hiçbir evresinde Gnostik olmamıştır. O İsa'nın tanrısal sözü insanlığa ulaştırdığını ve tanrılaşmadığı savunuyordu. Bu görüş tanrısal sözü (*logos*) bağımsız saymaz ve üçleme içinde Baba'nın tanrılığını vurgulayarak tektanrıci bir uça yer almıştır. Monarkyanizm Adopsiyenizm ve Sabelliusçuluk olmak üzere iki kola ayrılmıştı. Bu iki kol her ne kadar sapkın sayılsa da gnostik mezhepler değildi. M.S. 280 civarında Monarkyanizm Antakya'da egemen düşünce oldu ve Ermeniler arasında hızla yayıldı. Doğu Anadolu sık sık İran ve Bizans arasında el değiştirdiğinden bu bölgede otorite boşluğu oluşabiliyor, ayrıca sarp doğa yapısı sapkın sayılanların kolayca kamufle olabildiğini sağlıyordu. Bu bölgedeki Ermeniler arasında, Anadolu kökenli bir din adamı olan Markion'un M.S. 144'de sapkınlıkla suçlanıp kiliseden ihraç edilmesiyle kurduğu Markionculuk denilen gnostik mezhebe inanalar da bulunmaktaydı. Markionculuk

evreni iki ayrı kozmik güçle yani iyi ve kötü iki tanrıyla açıklıyordu. Yahudi-Hıristiyan düalizminden farklı olarak bu iki güç birbirinden bağımsızdı. Markioncular, *gnosis* denilen gizil bilgiyi değil de İsa'nın kurtarıcılığına imanı vurgulayan katı bir çileci yaşamı, kadınların rahip ya da piskopos olabilmesini, kötücül yaratıcı tanrının Yahudilerin tanrısı YHVH olduğu ve onun bu dünyayı yarattığı, *Tevrat* şeriatı ile *Yeni Ahit*'in kurallarının uzlaşamayacağı, *İncil*'den Yahudiliğe ait öğeleri ayıklayıp sadece *Aziz Paulus'un Mektupları* ve *Luka İncil*'ni kutsal metin kabul edilmesi gerektiğini savunan kendilerine has gnostiklerdi. İyi tanrının bilinmezliği vurgulanıyor, alışıldık gnostik inancın tersine dünyanın yaratıcısı ve yöneticisi Şeytanın Tanrı'dan kopan bir ışın filizinden oluştuğuna inanıyorlardı. Görüldüğü üzere iki bağımsız tanrının ya da öğenin oluşturduğu Hint-Avrupa düalizminden farklı olarak yine, birbirinden kaynaklı bir Pythagorasçı-Orpheusçu düalist görüş ve monizmi bölünmüş Yahudi düşüncesinin karışımı karşımıza çıkıyor. Her ne kadar Markionculuk Yahudi fobisi barındırsa da bazen antitez aslın aynısı olabiliyor.

Paulusçuluk, yedinci yüzyılda Paulus'un müritlerinden Silas'ın ismini alan Konstantin adında bir Ermeni tarafından kurulmuştur. 698-872 yılları arasında mezhep Anadolu'da hızla güçlendi. 872 yılında mezhebin merkezi bugün ki Şebinkarahisar'ın düşmesiyle askeri güçleri kırılmış oldu ama Paulusçuluk yayılmaya devam etti. Mezhep adını Samsatlı Paulos'a dayandırsa da bu sadece Ermeniler arasında yayılmasını güçlendirecek bir meşruiyet çabasıdır. Görüş olarak Paulusçuluk, Markioncu evren tasavvuruna dayanır. Kaderin cilvesidir sanırım, düşmanları Bizans'ın onları Bulgar saldırısına karşı Trakya'ya konuşlandırması mezhebin yok olmayarak devam etmesine yol açmıştır. Balkanlarda bu inanç Bogomil, Theophile yani Tanrı Aşığı gibi isimler alacaktır. İtalya'da Patarene, Güney Fransa'da Albi Heretikleri, Katalanya'da Katharosçular ismi yine aynı inancın farklı isimleridir.

Tekrar Maniheizm'e dönersek, Manes yaşadığı dönemde arkasında tartışmalara yol açmayacak kadar ayrıntılı bir ilahiyat bırakmıştı, Kuzey Afrika'dan İç Asya'ya dek tek ve değişmez bir ilahiyat. Bu nedenle diğer dinlerden farklı olarak mezhep kavramı genelde Manici cemaat yığınlarının yönetildiği merkezleri anlatmak için kullanılıyordu, yoksa bir düşünsel bölünmeyi sembolize etmiyordu. Manici metinler yazıldıkları Süryanice'den hemen hemen yayıldığı tüm eski çağ dünyasının dillerine tercüme edilmiştir. Tapınak kuralları, rahip kıyafetleri ve ayin dili dışında Maniheizm tarih içinde hep bir bütün olarak kalmıştır. Sanıldığı gibi Uygur manicisi ile Mısır manicisi arasında düşünsel bir ayrım yoktur. Bu nedenle Maniheizm'den koparak farklılaşan bir mezhepten tarih bahsetmez. Manicilik köklerindeki gnostik düşünceden dolayı diğer gnostik mezheplere benzer. Ama yapılanma itibarıyla benzersizdir. Ortaklaşmacı yapısını Manicilikten değil de Markionculuktan alan Bogomil, Kathar, Paulusçu gnostikler Manici cemaatlerle iç içe coğrafyalarda yaşamalarının sonucunda bu dinle açıklanır

olmuşlardır. Tabidir ki yan yana yer alan topluluklar birbirinden etkilenir. Fakat yukarıda ismini saydığımız hiçbir cemaat inancını Manes'e ya da onun dinine dayandıran bir göndermede bulunmamıştır. Ayrıca bu cemaatlerin kutsal metinlerinde Manici metinlerin hiç birinin adı sayılmaz. Yarı-gnostik Maniheizm gelişip serptiği ve kendini dayandırdığı inançlara atıfta bulunurken gnostik inancın semboller dünyasını ödünç alır, ama hiçbir gnostik mezhep kendini açıklarken Hıristiyanlığa atıfta bulunduğu gibi Maniheizm'e gönderme yapmaz.

Sonuç itibarıyla, bir toplumu zeka özür, diğerini fikir üreten ve yayan kabul etmiş görüşü, her eğilimin bir başkasından türemesi gerekliliğine ısrar edenleri bir yana bırakırsak, bir çok inanç, eğilim, düşünce eşzamanlı olarak yakın ya da uzak coğrafyalarda oluşabilir. Bu muhakkak birbirlerinden etkilendikleri anlamına gelmez. Yakın coğrafyalarda birbirine karışmaksızın paralellik taşıyan inançlar, eğilimler, düşünceler filizlenebilir. Eğer bunları göz ardı edersek ve sadece inançlardan söz ederken ilahiyat açısından Gnostik mezhepleri ve Maniheizm'i değerlendirirsek Gnostik Hıristiyan mezhepleri yeni-manici olarak değil de Maniciliği köken itibarıyla yarı-gnostik olmasından söz edebiliriz. İnsan düşüncesi, eğilimleri, alışkanlıkları tarih içinde kesintisiz olarak devam etmiştir, edecektir. Bu, evreni adlandırma çabası içindeki iki görüş için ortak bir düalizm tanımı bulunamaz. Gözden kaçması kolay olan bu nüans, fark edilmesi güç de olsa Gnostik mezhepler ile Maniheizm'in arasında ince bir sınır oluşturmaktadır.

Abstract

In recent popular books on the history of ancient Anatolia and medieval Europe, gnostic heretic sects of Christianity, the Yezidi religion and the teaching of Şeyh Bedreddin, are often confused and mistakenly related to the dualisms of Manichaeism, Mazdaism and Zoroastrianism of Iran, Pythagoras-Orpheus dualism of Greco-Roman world and the dualism of the Judeo-Christian tradition. While elaborating the historical interconnectedness of these traditions, this essay emphasizes the theoretical differences among them.

Key words

dualism, gnosticism, heretic sects.

Aradığım kitap
oldukça eski tarihli...
Acaba nereden
bulabilirim?...

Çalıştığım
konuda
yeterli kaynak
var mı?...
Varsa nasıl
ulaşabilirim?...



www.sanatkıtabevi.com.tr

İnternetteki İLK "sanal" sahaf...

Sanat Kitabevi

Karanfil Sok. Birlik İş Merkezi 5/60

06650 Kızılay / ANKARA

Tel: (90-312) 418 62 03

Fax: (90-312) 425 93 77

www.sanatkıtabevi.com.tr

sanat@sanatkıtabevi.com.tr

sahaf@sanatkıtabevi.com.tr